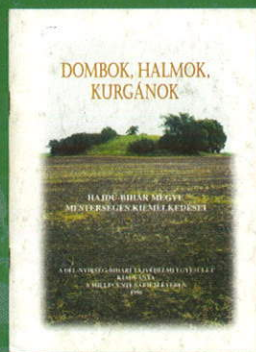
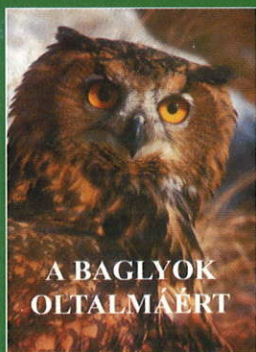
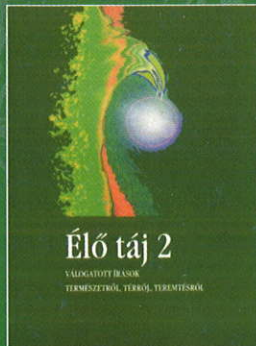
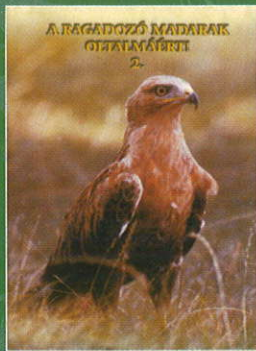
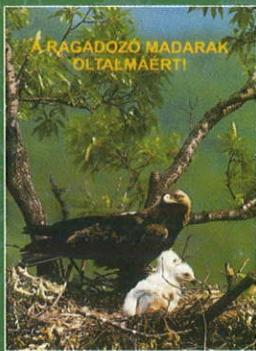
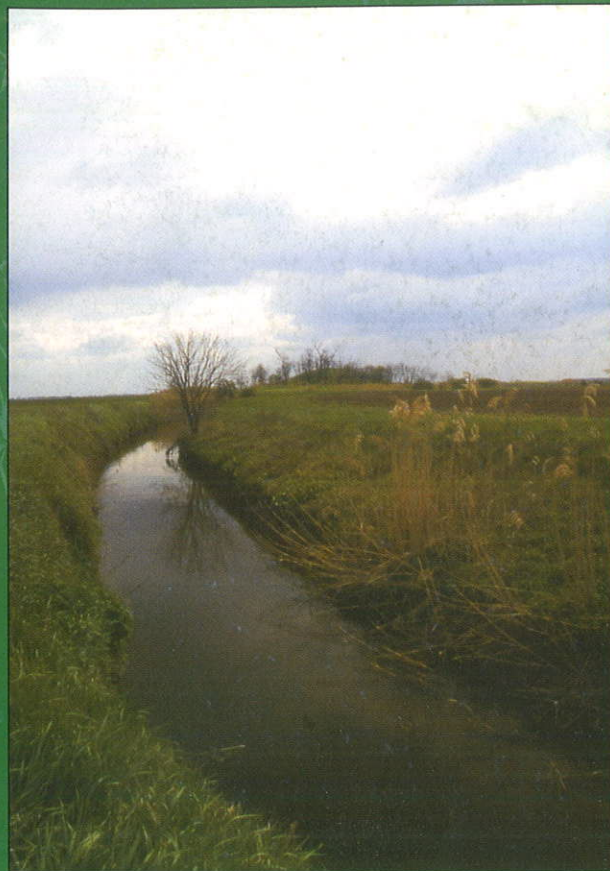

Az egyesület kiadványaiból:

A Tóció-völgy és élővilága

Dél-Nyírség-Bihari
Tájvédelmi Egyesület

2004.

A Tóció-völgy és élővilága

Irta:
Papp László

Szerkesztette:
Juhász László

Fotókat készítették:
Papp László és Pásti Csaba
Címlap fotó: Pásti Csaba

A kiadvány
a Környezetvédelmi Minisztérium KAC
pályázatának támogatásával jelenhetett meg.

Nyomdai munkálatok:
Favorit Nyomda, Debrecen

Kiadja a Dél-Nyírség-Bihari Tájjédelmi Egyesület

Felelős kiadó: Gyarmathy István

A Tóció patak Debrecen tágabb értelemben vett belterületének egyetlen folyóvize, amely a Hajdúsági löszhát és a Dél-Nyírség homokbuckás területe között, viszonylag széles észak-dél irányú medencéjében halad, amely völgy egyre szélesebbé válva délen lassan beleolvad a körülötte lévő tájba, hiszen a Hajdúhát is egyre alacsonyabbá lesz, a Nyírség pedig Mikepércstől délre és nyugatra megszűnik, átvált a síkabb Berettyó-Kövesvidékre. A patak itt egyesül a Kondorossal és Kösely néven nyugat felé veszi az útját.

E nevezetes, nem ritkán kiszáradó vízfolyás és völgye gazdag föld-, vegetáció- és flóratörténeti múlttal rendelkezik. A pleisztocén vége felé a Tisza az Ér-Berettyó-Körös völgyben tartott az Alföld közepe felé. Ebben a völgyben vette fel a nagy folyó az Északkelet-Kárpátmedencében eredő folyók vizét, délnyugat felé folyva.

A Tóció völgye is abban az időben egy másik északkelet-kárpáti folyó medrének adott helyet. Ezt bizonyítja számos helyen a száz méternél is szélesebb mai medermaradvány. A Szatmár-Beregi sík, a Bodrogköz süllyedése és a Nyírség kiemelkedése miatt a (kb. huszonezer évvel ezelőtt) Tisza elhagyta az Érvölgyét, nyugati, később északnyugati irányt vett fel. Így azokat az Északkelet-Kárpátokból eredő folyókat (a mellékfolyóit) elvágta az akkor már majdnem teljesen kialakult Nyírségtől és Hajdúságtól. Ezeket a nagy folyók nélkül maradt völgyek folyómedreit kisebb vízfolyások foglalták, így a Tóció valószínűleg az Ondava medrét „hódította” el.

A folyó ill. patakmeder keleti, baloldala már többé-kevésbé a Nyírség középtájához tartozván az utolsó un. würm glaciálisban alakult ki, a már többször emlegetett északkelet-kárpáti folyók jelentős hordalékkúpjából, úgy, hogy a jégkorszaki viszonylag száraz és hideg periódusban az uralkodó északkeleti szelek elszállították a hordalékkúp homoktartalmát,

mint aprított kőzetet és felépítették kb. tíz-tizenötezer év alatt a Nyírség változatos geomorfológiai képződményeit: a buckákat, szegélybuckákat, maradéngerinceket, garmadákat, deflációs laposokat stb.

Ettől kezdve - napjainkig tartóan - a Nyírség geológiai okok miatt lassan kiemelkedett környezetéből a mellette található Hajdúháttal, amelynek löszfelszínei hasonló korúak. Tehát a Tóció-völgy egy jelentékeny szakaszon, a két felszínen lévő geológiai képződmény határán húzódik. A keleti, s legfőképpen a völgy középső szakaszán az altalaj összetételében pleisztocénkori folyami üledékek között gyakran vannak porózus homokrétegek.

A Tóció-völgy felső szakaszán a szél és vízerózió következtében hátas és völgyes felszínek váltják egymást, ahol az alföldi mészlepedékes csernozjom talajok a jellemzőek. A völgyben az erózió következtében hordaléktalajok is kialakultak. A völgy középső és részben az alsó szakaszán a víz hatása intenzívebben érvényesült, így itt réti csernozjom, ill. réti talajok jöttek létre. Az alsó szakaszon és környékén változatosabb talajtípusok vannak, ezek csernozjom típusok, amelyek mellett megtalálhatóak a réti szolonyeczek is.

Keletről a Nyírség határaként néhány száz méter szélességben az egyre nagyobb homok tartalmú csernozjomok szegélyezik, amelyek sokszor átmennek

Borzas füzike (*Epilobium hirsutum*)

homokon kialakult réti, lápréti talajokba, majd keletre a hajdani tölgy-kőris-szil ligeterdők és gyöngyvirágos tölgyesek hagyatékaként, különböző humusztartalmú (homok alapkőzeten kialakult) barna erdőtalajokba, ill. az emberi felelőtlen talajművelés eredményeként alacsony humusztartalmú, szél által újra mozgatható futóhomokon kialakult sekély talajok találhatók itt. (Ezek egy része korábban magasabb humusztartalmú és szintekkel rendelkező talaj volt, amely az edafikus erdőssztyepek részben fás, részben lágyszárú növényzete által képződött.)

Mint geológiai, geográfia határterület a Tóció-völgy és környéke növényföldrajzi határterületet is jelent, s mint minden ilyen átmeneti egység, élőlényföldrajzi szempontból sajátos keveredést, mintegy a fent jelölt vidék flórájának és faunájának a gazdagabb mi-voltát is jelenti, illetve jelentheti.

Növényföldrajzilag tehát a Magyar flóratartomány (*Pannonicum*) Alföldi flóravidékéhez (*Eupannonicum*), s ezen belül keletről a Nyírség (*Nyírségense*), nyugatról a növényföldrajzi Tiszántúl, vagy Tiszavidék (*Crisicum*) flórájárásainak határán fekszik. A klimazonális erdőssztyepek övében van (nyugati oldala), amelyet keletről a (homokon kialakult) talaj módosít, s itt az ún. edafikus (talajviszonyoktól függő) erdőssztyepek ill. mezofil erdők voltak a határolói. Flóratörténeti szempontból ez a terület volt forrásvidéke a jégkorszak utáni különböző peridusok és nem kevésbé a legutolsó, napjainkig elhúzódó korszak flóraváltásainak és beerdősülésének.

Az utolsó jégkorszak utáni vegetáció- és flóratörténet egyes időszakait hazánk bizonyos területein az utóbbi évek-évtizedek kutatásaiból egyre jobban ismerjük. A jégkorszak végével megállt – szinte teljesen – a homokmozgás a keleti, nyírségi oldalán a völgynek, s valószínűen a rendkívül jó vízellátásának köszönhetően az óholocénban már teljesen befedte a növényzet lágyszárú növényekkel folyamatosan betelepült és valószínűleg több fásszárúnak is menedék

területe (*refugiuma*) lehetett. A völgy alján keskenyebb-szélesebb mocsárrétek foglaltak helyet. Az sem lehetetlen, hogy a késő glaciális időszak, Alleröd Dryas-III. fázisában, tehát az előbbinél korábban már itt is megteremtődött a lehetősége a zárt növénytakaró újbóli kialakulásának. Az óholocén preboreális (fenyőnyír kor) szakasza már bizonyítottan közrejátszik az itteni talajok kialakulásában (nyugati hajdúhát felét lásd előbb, keleten kovárványos erdőtalaj, humuszban gazdagabb barna erdőtalajok).

Mindezen tényezők és előzmények alkalmasak voltak arra, hogy a preboreális fázisban már létrejöjjön a nyírerdő sztyepp, amely itt is, mint a Nyírség többi pontján, sok más lombos fafajt tartalmazott, így hárs, tölgy, szil és juhar fajokat is. A Hajdúhát feltehetőleg ehhez hasonló vegetációval rendelkezhetett és sokkal fásultabb volt a tőle nyugatra lévő területeknél. A sztyepp foltokon elsősorban csenkesz (*Festuca*) és árvalányhaj (*Stipa*) fajok éltek.

Több mint valószínű - ellentétben az előző irodalmi adatokkal - ez az időszak alkalmas volt a régebben boreális időszakra datált növényfajok Kárpát-medencébe és ezen belül térségünkbe való terjedésére.

A mogyorókor (boreális 9-7,5 ezer évvel ezelőtt) felmelegedő száraz klímája látszólag alkalmas lehetett volna a Nyírség újbóli viszonylagos kiszáradásával ismételt homokmozgásokra, de az itt ellentétben a Duna-Tisza közéssel, nem következett be. Viszont nőttek a fátlan homokpusztai területek, az ún. homokpusztai rétek (*Astragalo - Festucetum rupicola* szerű társulások), nyugati oldalon, a Crisicum-ban a sztyepprétek (*Salvio-Festucetum rupicola*hoz hasonló növényegyesütségek).

A zonális erdősztyepp, és az edafikus (homokon kialakult) erdőssztyepp itteni területeire, csak az előbbi esetben volt néhol jellemző a mogyoró (*Corylus avellana*), hiszen más melegigényes lombos fa és cserjefajok, és a száradózó felszínnek korlátozták

elterjedését, ámbar pontosan a kötött talaj, és eróziós-deráziós völgyek oldalai, és a keleti erdős területek (a hajdani kiterjedt „Nagyerdő”) megőrizhetett kisebb-nagyobb mogyoró populációkat, talajtani okok, és az akkor már kialakult flórajáráshatár (hidrológiai és klimatikus sajátosságok) miatt.

A csapadékban gazdagabb atlantikus fázis (7500-5000 évvel ezelőtt) újra segíti az erdők záródását, s ekkor a völgy környéke valószínűleg teljesen beerdősül, csupán a magasabb lösz és bucka felszíneken maradnak szteppisztás foltok. Ez a periódus alkalmas lehetett a határvonal ártéri refugium területéről, és más erőteljesen mezofil ligeterdőkkel való terjedésére egyes növényfajoknak. Ekkor alakultak ki a gyöngyvirágos tölgyesek (*Convallario-Quercetum roboris*) ill. az ehhez hasonló társulások, és az előző korszakban említett égeresek, kisebb fűz és nyírlápok helyén a tölgy-kőris-szil ligeterdőszerű (*Fraxino*

Rét-i őszirózsza
(*Aster sedifolius* subsp. *sedifolius*)

Fotó: Papp László

pannonicae-Ulmetum) társulás, s a felduzzadt vízfolyások mellett fűz-nyár ligetek, rekettye fűzesek (*Salicetum albae-fragilis*, *Calamagrostio-Salicetum cinerea*), az utóbbiak különösen a Tóció-völgyében. [(Ekkor állandósultak helyükön az említett magas felszíneken a tatárjuharos lösztölgyesszerű növényközösségek (*Aceri tatarico-Quercetum roboris*) és a nyílt homoki tölgyesek (*Melampyro-Quercetum roboris*).]

A tölgy-köris-szál ligeterdők adtak otthont sok más egyéb faj mellett újra az odvas és ujjas keltikének (*Corydalis cava*, *C. solida*), a fehér zászpanak (*Veratrum album*), ligeti csillagvirágnak (*Scilla vindobonensis*) és a bogláros szellőrózsának (*Anemone ranunculoides*). E tény fontos és érdekes, hiszen a Nagyerdőben ebből a korból származhat az első, második, negyedik, és az ötödik faj, mutatva a Tóció-völgy Nyírségtől való hajdani vízelvezető jelentőségét. Jól megfigyelhető, hogy az odvas keltike valamikori vízfolyások melletti erdő fontos faja - az Alföld más területein is -, amely az valószínű az atlantikus fázisban a középhegységekből terjedt le. Nem zárhatjuk ki, hogy ezekből a ligeterdőkben élhetett erdei szőlő (*Vitis sylvestris*), kigyónyelv páfrány (*Ophioglossum vulgatum*) és borostyán (*Hedera helix*) is, mint ahogy a ma még meglévő környékbeli erdők, mint klimatikus refugiumok megőrizték néhányukat. A Tóció-völgy és azt alkotó két táj (flórajárás) területén a láposodás erőteljesebbé vált, itt-ott nagyobb állóvizek is létrejöttek, a folyóvizek is bővizűek és egyenletes járásúak lehettek, így ezek nedves növényközösségek flórája tovább gazdagodott. A Hajdúhát ezen térségében is fokozódik az eróziós-deráziós völgyek növekedése, a völgyek (Tóció-völgy) réteg vízforrásai gyakoribbá váltak és folyamatosan csordogáltak.

A Nyírség vidékünkhez közeli részeinek (így a Nagyerdő területe is) buckaközi mélyedései az év nagy részében magas vízállásúak lehettek. A nyírség szélén,

Fotó: Papp László

Öldöklő aszat (fehér virágzatú példány) (*Cirsium furiens*)

Fotó: Papp László

Sárga borkóró (*Thalictrum flavum*)

így a Tóció-völgyben ekkor alakultak ki a patak menti égeresek, néhol égerlápok. (Ezekből ma már itt semmi sem maradt csupán a Nyírség északkeleti részén.)

A tölgyes-bükkös korban (szubboreális fázis: 5000-2500 évvel ezelőtt) betelepültek erre a területre a gyertyános tölgyesek fajai is, így a gyertyán, de a bükk valószínűleg nem jutott ide. Egészen bizonyos, hogy ekkor érinti területünket emberi tevékenység is a kurgánok építésével, ősi sokszor időszakos települések létrehozásával, esetleges primitív állattartással, kis területű lokális földművelésekkel, s nem lehetetlen, hogy fáiból is ekkor vágtak ki először. A csapadék mennyisége növekedett és a hőmérséklet is kiegyenlítettebb lett. A szubatantikus fázis (2500 évtől napjainkig) enyhén lehűlő és szárazabbá váló klímájában eltűnik a Nyírség északkeleti részéből a bükk, s valószínűleg a Nagyerdő és környékéről is többségében visszahúzódik a gyertyán. Az eredeti mai társulások e kor elején nyerte el ismert fajait. A Hajdúháton még gyakoriak voltak a löszpusztai cserjések, tatárjuharos lösztölgyesek. A nyírségi erdő-társulásokat is e kor „véglegesíti”.

A határos kisebb és ideiglenes vízfolyásaikban, egyéb felszíni vizeiben ekkor jelennek meg a mocsári nőszirm (Iris pseudacorus), a virágkaka (Butomus umbellatus) és a vízi boglárka fajok (Batrachium spp.). A népvándorlások, majd a magyar honfoglalás(ok) növelték a löszön kialakult talajokon a földművelést, így Hajdúhát Tóció környéki területein viszonylag gyorsan kiirthatták az akkor már újra sztyeppesedő erdők nagy részét. A völgy fás szárú társulásinak visszaszorítását a Nyírség területén lévőekkel együtt a XVI-XVII. század körül fokozták, ennek korlátozását csak az utóbbi tájban sikerült némileg megoldani, többek között Debrecen város által a hozzátartozó területek irtása és újraterelítése, valamint kezelése a város törvényei által szabályoztattak. Ennek köszönhető, hogy kb. a XVIII. század óta a Nagyerdő természetes felújítását kie-

Selymes boglárka (*Ramunculus illyricus*)

Taréjos tarackbúza (*Agropyron pectiniforme*)

gészíti - néha dominálón - a mesterséges fautánpótlás, telepítések. Feltétlenül hozzá kell tennünk, hogy az akkori letermelési módok (egészen a XIX. század végéig) sokkal fokozatosabbak, természetkímélőbbek voltak, nagyobb terület tarra vágását nem alkalmazták és a tuskókat is, ha kiszedték ezt kézi erővel tették. Ezen utolsónak említett időpontig akácot keveset ültettek, így érthető, hogy a vágás utáni talajművelés is kíméletesebb volt. Mindezeknek köszönhető, hogy a XX. század elejéig az eredeti társulások fennmaradhattak az azokra jellemző lágyszárú és magokból felújuló fásszárú fajok nagy számmal jellemezték a cönózisokat. Ennek a néha túlfokozott fatelepítésnek (csak a történelmi erdőterületeinken) az eredménye az is, hogy a kisebb - erdős sztyeppekre jellemző - fátlan térségeket, tisztásokat is beerdősítették. (Ezekről az erdősztyeppekről a múlt század elején Rapaics Raymund fotókat is készített!) A völgy erdei a XVIII. század végére szinte teljesen eltűntek, kivágták őket, területüket kaszálták, legeltették ill. már jóval korábban földművelték. Az előbbi (kaszálók és legelők) részletei kapcsolódtak a láp- és mocsárrétekhez, fűzlápokhoz, patak menti puhafa liget-erdőkhöz, amely utóbbit szintén alaposan megiritkították fáiban és területében. Sajnos XIX. század végétől kezdődött el a Nyírség és a Hajdúhát csatornázása és lecsapolása, s ennek következményeként a múlt század közepére-végére erőteljesen csökkent a talajvízszint. (Ez adott látszólagos indokot a nagymértékű akácosításra is!) A kiszáradást fokozza a napjainkig tartó - nem lehetetlen, hogy egy újabb lehűlést megelőző - felmelegedő, szárazabb (*aridabb*) klímát létrehozó folyamat.

Ennek az eredménye a mai Nagyerdő még meglévő formája és a környék bár erőteljesen romló, de valamilyen szinten mégis csak fennmaradt hidrológiai viszonya. A társulások létrejöttére és átalakulására tehát rendkívüli hatással volt a Tócsa-patak előtti hajdani folyóvölgy kialakulása, illetve az akkori folyó klimatikus hatása.

Fotó: Papp László

Öldöklő aszat (*Cirsium furiens*)

Fotó: Papp László

Orvosi nadálytő (*Symphytum officinale*)

Ez a hatás a huszadik század elejéig némileg fennmaradt a Tóció ezidőben, még meglévő bővizűsége révén. A patak több évtizedes, periodusokkénti, évszakkénti apadásától és az aszályos évszakoktól függetlenül, a nagy vízgyűjtő területe és a keletről még meglévő erdők révén máig is több, nedvességet és páratelt környezetet igénylő élőlénynek az otthona, élőhelye maradt. Több olyan növényfaj található itt, amely sem a Nyírségense-re, sem a Crisicum-ra nem jellemző. A Tóció-völgy ezenkívül, fontos faunafolyosó is a két flórajárás között, amely szerepe egyre csökken az autropogén hatások következtében.

Az antropogén hatások - mint említettük - nagyon korán jelentkeztek, hiszen már az első megtelepedő ember, mintegy hat ezer évvel ezelőtt, a gyakori bő csapadék által akkor még nem ritka árvíz elleni védekezés nyomait hagyta földvárak, sáncok által. Ezek többsége itt nem az ellenség támadásának elhárítására szolgált, hanem árvízvédelmi célból. (Ilyen van a völgy szentgyörgyi Józsa-ér keleti és nyugati ágának találkozásánál, vagy Zelemérnél, ahol a legnagyobb itteni földvár volt.)

A Tóció-völgyben először minden valószínűség szerint az újkőkor (neolitikum) embere volt az első jelentősebb népesség („Tóció-völgyi csoport”). E embernek csiszolt kőeszközeit, vonaldíszes agyagedényeit Zoltai Lajos találta meg két tócióskerti halomban. A szubatlantikus fázis - a kontinentálisabbá váló éghajlat miatt - embere már áttért a korábbi halászó, vadászó, gyűjtögető életmódról a pásztorkodásra. Ez a rézkori ember is számos használati tárgyát, ékszerét hagyta hátra (Nyulason, Köntösgáton stb.). A feltárt kurgánok sírhalmaiból beigazolódott, hogy ezek nem a népvándorlás korában, hanem jóval előbb, a rézkor végén keletkeztek. A kurgánok kialakítása egyfajta újabb sztyeppesedésnek is kedvezett, kultikus fenntartása, fátlan körülmények folyamatos megteremtése, több sztyepp, erdősztyepp növény fennmaradását segítette elő.

Fotó: Papp László

Fénylő borkóró (*Thalictrum lucidum*)

Fotó: Papp László

Nyúlánk madártej (*Ornithogalum pyramidale*)

A következő, bronzkorban számos népcsoport váltotta egymást a Tóció vidékén. Leghíresebb lelete a Csegei-halom közelében, (1868-ban) talált „hajdú-böszörményi bronzkincs”. A későbbi korok népeinek is fontos kultikus, szent helyei voltak a kurgánok, így ők is valószínűleg legeltettek, és nem engedték beerdősülni.

A vaskorban már ismert népek éltek az Alföldön, az i.e. VI.sz. előtt a szigünnak, majd e századtól a III. század közepéig szkíták. A kelták helyére a szarmata jazigok költöztek (i.u. I-III század). Ittlétüket a Tóció-völgyben több sírlelet is bizonyítja, amelyekből is kiderült, hogy főképpen földműveléssel foglalkoztak és jelentős társadalmi elkülönüléseik (rétegeik) voltak. A szarmatákat a szintén földművelő gepidák követték. Jelenlétüket rövid ideig szakítja meg a hunok uralma, s érdekes, hogy a gepidák a Tóció-völgyben szinte semmilyen emléket nem hagytak. A következő népcsoport az avar (567-796) volt, amelytől már - bár szegényesebb - de van lelet. Az is valószínű, hogy e népvándorláskori leletek szegényessége a feltárások hiányának is eredménye.

Nagy Károly frank uralkodó döntötte meg az avarok uralmát, bár csapatai nem keltek át a Dunán, az avar birodalom teljes bukásának és ezt követő elvándorlásnak a szárazság és az ezzel járó éhínség volt az oka. Az avarok bukásának itt maradt része keveredett a szláv és bolgár törzsekkel majd a honfoglaló magyarokkal. Ez a honfoglaló magyarság a Tóció-völgyet már a kezdetekkor megszállta, s ebben jelentősége volt e terület nagyszerű fekvésének a gyakran bővizű halban gazdag vízfolyásának, s a vadban dúskáló zárt és nyíltabb erdőknek (keletről) és erdősztyeppéknek, ligetes pusztáknak (nyugatról). Itt egymáshoz közel alakultak ki a kis magyar települések, így Lomb (Szentkereszt 1213), Sáránd (1219), Macs (1219), Szent-György (1234), Debrecen (1235), Szepes (1235), Pércs (Mike-Pércs 1270), Torna (Boldogasszonyfalva 1282), Monostor (1308), Szent-Pál (1308), Szent-László (1332), Zelemér (1332).

Ezeket előbb a tatár, majd – Debrecen és a beolvadt Torna és Szent-László kivételével – a török elpusztított.

Fotó: Papp László

Nyílű (Sagittaria sagittifolia)

Fotó: Papp László

Nyugati földikutya (Spalax leucodon)

Fotó: Pécsi Csaba

Füstös cankó (Tringa erythropus)

ta, ezekre ma már helynevek vagy templomuk maradványai emlékeztetnek.

A Tóció viszonylag nagy vízgyűjtő területének, mély pontjának és a völgybe oldalt beszivárgó, befolyó vizeknek hatására sok vizet szállított a középkor és újkor idején bővizű vízfolyásnak számított. Kiöntései megfékezésére ebben az időben is gátakat hoztak létre (Ezek maradványa vagy nevei a mai napig megvannak: pl. Új-gát, Köntös-gát, Buk-gát, Szik-gát stb.) Több vízimalmot meghajtott évszázadokon keresztül. Voltak évek ekkor is amikor a szárazság következtében a Tóció kiszáradt vagy majdnem kiszáradt. Patakunk egyes szakaszait a történelem folyamán, több néven is említették. A Kishegyesi úttól délre lévő Nagy-Tóciónak, északra lévő Kis-Tóciónak nevezték.

A felső szakaszát nevezték Macsi-folyásnak, a Szoboszlói úttól délre lévő pedig Mogyorós-folyásnak is. Mai eredeti növényzete - mint többször kihangsúlyoztuk - már koránt sem az mint lehetett a népvándorlás kezdetén, ahhoz képest jóval kisebb területű, hiányos és erősen zavart, magán hordja főleg a XX. század minden negatív hatását, számos faj kipusztulásával, visszaszorulásával. A szoros értelembbe vett Tóció-völgy legfőbb társulásai közül viszonylag kicsiny felületűek már a fás társulások, ebből az ún. tiszai fűz-nyár ligetek (*Salicetum albae-fragilis*) kell kiemelnünk, amely még főleg Józsatól északra található meg. Míg a csigolya (*Polygono hidropiper-Salicetum purpureae*) a mandulalevelű bokorfüzesek (*Rumici crispo-Salicetum triandrae*) kipusztulnak minősíthető, hasonlóan a még régebben eltűnt a körises égerláphoz (*Fraxino pannonicæ-Alnetum*), s kisebb foltokban, szintén Józsa északi részén lelhető fel visszaszorult (gyakran néhány fajában) a fűzláp (*Calamagrostio-Salicetum cinereae*).

Az 1993-ban helyi védetté nyilvánított területbe már általában nem estek bele a szántók (Gyakrabban beleszántanak a szomszédos területre!), s ezek jó része lágyszárú társulásokkal fedett. Ilyenek a főleg északi részen lévő nádasok (*Scirpo-Phragmitetum*),

Foto: Páti Csaba

Kecskebéka (*Rana esculenta*)

Foto: Páti Csaba

Fürge gyík (*Lacerta agilis*)

Foto: Papp László

Réti golyaorr (*Geranium pratense*)

amelyekben találhatók fűzfajok (*Salix alba*, *S. fragilis*, *S. cinerea*), néhány sásfaj (pl. mocsárisás *Carex acutiformis*), fekete nádalytő (*Symphytum officinale*), sővényszulák (*Calystegia sepium*), virágkáká (*Butomus umbellatus*), vízi hídör (*Alisma plantago-aquatica*) stb.

Két ill. három jelentős felületi társulás létezik a nedvesebb, mélyebb és kevésbé mély térszíneken, a partisásos (*Caricetum ripariae*), a mocsárisásos (*Caricetum acutiformis*), amelyek jellegzetes magassásosok, és a réti csenkeszes üde kaszálórét (*Cirsio cani-Festucetum pratensis*). Ez utóbbiakat rendszeresen kaszálták és legeltették, fajösszetételüket az emberi tevékenység alakította ki ill. módosította. A két magassásosban és a nádasban ill. annak a szélén él az Alföldön csak itt (vagy éppen a folyóvízi összeköttetésben) megtalálható réti gólyaorr (*Geranium pratense*).

Ezek szélén tenyészik a ritkuló mocsári kocsord (*Peucedanum palustre*), a védett keleti békakorsó (*Sium sisarum* var. *lancifolium*), s a ritka sárga kígyókapor (*Silaum silaus*). Jellemző fajai még e magas sásosoknak a névadó fajokon kívül az erdei angyalgölkér (*Angelica sylvestris*), éles sás (*Carex acuta*), a mocsári gólyahír (*Caltha palustris*), a réti boglárka (*Ranunculus acris*), a rókasás (*Carex vulpina*), a pénzlevelű lizinka (*Lysimachia nummularia*) stb. A réti csenkeszes kaszálórété pedig a szürke aszat (*Cirsium canum*), a réti perje (*Poa pratensis*), a gyermekláncfű (*Taraxacum officinale*), a pasztinák (*Pastinaca sativa*), a vadmurok (*Daucus carota*), réti here (*Trifolium pratense*) stb.

A legmagasabb részeken franciaperjés kaszálórétek (*Arrhenatheretum elatioris*), néhol kis felületeken löszlegelő (*Cynodonti-Poëtum angustifoliae*), a mélyebb térszíneken, befolyó erek mentén fehér-tippanos mocsárrét (*Agrostetum albae*) és szittyós láprét foltok (*Juncetum subnodulosi*) tarkítják a völgyet. A homoki legelőnek szép, impozáns és értékes védendő fajai: a ligeti zsálya (*Salvia memorosa*),

Sóvirág
(*Limonium gmelinii* subsp. *hungaricum*)

Fátyolos nőszirm (*Iris spuria*)

az öldöklő aszat (*Cirsium furiens*) - amelyet kipusztítottak itt, de a völgy délebbi részeiről sikerült (például a józsai legelőre) is visszatelepíteni -, a kései pitypang (*Taraxacum serotinum*). A Mély-völgy oldalán még kissé degradálódott löszpusztarét (*Salvio-Festucetum rupicolae*) is fellelhető néhány szintén értékes és itt ritka fajjal, mint a kis borkoró (*Thalictrum minus*), az osztrák zánót egy hibrid populációja (*Chamaecytisus austriacus hybr.*), a mezei zsálya (*Salvia pratensis*) és a taréjos tarackbúza (*Agropyron pectiniforme*).

Feltétlenül meg kell emlékeznünk a Tócsa menti rétek Debrecenről délre eső területeiről, ahol a löszön kialakult talajokon néhol szikesedés is megfigyelhető, s ezeken a réti szolonyeceken (pl. Hajdúszepesnél) több védett növényfaj is virít. Néhai Siroki Zoltán Mikepércsnél (ahogy ő feljegyezte) találta meg a fátyolos nőszirmot (*Iris spuria*), amely birtokhatárról nem tudhatta, hogy Debrecenhez tartozik, s nem a Nyírség (*Nyírségense*) része, hanem a növényföldrajzi Tiszántúl (*Crisicum*). (Soó professzor ugyanezen tévedésből helyezte a faj itteni populációját a Nyírségense flórajárásba!). 1995-ben sikerült e nagyszerű szikes rétet, [amely tartalmaz mézpázsitos szikfok (*Puccinellietum limosae*), sziki sásrét (*Agrostio-Caricetum distantis*), ecsetpázsitos sziki rétet (*Agrostio-Alopecuretum pratensis*), ürmös szikes pusztát (*Artemisio-Festucetum pseudovinae*), és szikes erdei rétet (maradvány) (*Peucedano-Asteretum punctati*) társulásokat] újra megtalálni, s a felsorolt társulásokban, valamint az ezt határoló löszlegelön ráakadni: a gyönyörű májusi virágpompáját mutató fátyolos nőszirmra, a különleges, sárga virágzatú sziki kocsordra (*Peucedanum officinale*), a nyár-középtájtól ősszel virító, szépséges, réti őszirózsára (*Aster sedifolius subsp. sedifolius*). A löszlegelön pedig gyakori a szintén védett budai imola (*Centaurea sadleriana*).

Foto: Papp László

Mocsári nőszirm (*Iris pseudacorus*)

Foto: Páti Csaba

Kislile (*Charadrius dubius*)

Foto: Páti Csaba

Csörgő réce (*Anas crecca*)

Több fásszárú (vagy ilyen fajokat is tartalmazó) és lágy szárú gyomtársulás is jellemző (sajnos) a Tóció-völgy nagyon sok helyére. Ezek egy része nem őshonos fajokból tevődik össze [pl. akác (*Robinia pseudo-acacia*)], más része tipikusan útszéli és szántóföldi gyomtársulás.

Állatvilágában (fauna) is viszonylag sok ritka és értékes faj akad (a völgy fontos fauna folyosó lévén), alacsonyabb rendű fajtái (például az ízeltlábúakhoz tartozók) közül valószínűleg még többet nem ismerünk, gerinceseit viszont folyamatosan kutatják. Megtalálták már a védett réti csíkot (*Misgurnus fossilis*), az Alföldön élő szinte minden kétélűt [barna ásóbéka (*Pelobates fuscus*), zöld levelibéka (*Hyla arborea*), zöld és barna varangy (*Bufo viridis*, *Bufo bufo*), mocsári béka (*Rana arvalis*), pettyes és tarajos götte (*Triturus vulgaris*, *Triturus cristatus*), stb]. A hüllők közül ritka a mocsári teknős (*Emys orbicularis*) és a zöld gyík (*Lacerta viridis*), valamint a rézsikló (*Coronella austriaca*), gyakori a vízisikló (*Natrix natrix*) és a fűrgyík (*Lacerta agilis*). (Az eddigi felsorolt állatok mind védettek!)

A többi fészkelő - máshol esetleg gyakori madárfaj közül megemlítendő a cigány csaláncsúcs (*Saxicola torquata*) a mezei poszáta (*Sylvia communis*), töviszúró gébics (*Lanius collurio*), a kakukk (*Cuculus canorus*), táplálkozó a fokozottan védett fehér gólya (*Ciconia ciconia*), az ismertebb pintyfélék családjába tartozó fajok. Néhány cankó faj (*Tringa totanus*, *T. glareola*) is feltűnik, főleg táplálkozni, ugyanez jellemzi a két ölyvfajt, az egerész és a gatyás ölyvet (*Buteo buteo*, *B. lagopus*), többször láttak már hollót (*Corvus corax*), is átrepülni, ritkán táplálkozni is a völgyben, s szinte minden évben fészkel a bibic (*Vanellus vanellus*) is a legelő rétjén. A védett emlősök közül eddig négy cickány fajt észleltek, (erdei, törpe, vízi, és keleti cickányt; *Sorex araneus*, *S. minutus*, *Neomys fodiens*, *Crocidura suaveolens*). Gyakran láthatók - ősszel még nappal is vonuló - denevérek a

Tóciómenti rétek felett (pl. *Myotis dasycneme*, *M. nattereri*). Nem ritka a télen fehér, nyáron barna bundájú hermelin (*Mustela erminea*), s legértékesebb két faja a fokozottan védett nyugati földikutya (*Spalax leucodon*), és a értékes ragadozó madarak (kereszen sólyom, parlagi sas) fontos tápláléka a szintén védett ürge (*Citellus citellus*). A közel hetven gerinces csak töredéke az itt élő összes állatfajnak, jó részük éjszakai életmódú ill. apró természetű nehéz észrevennünk, de mindenkinek, aki egyszer bejárja a Tóció-völgy teljes szakaszát megmutatja magát ez a beszűkült, de még mindig csodálatos állat és növényvilág.

Rajtunk múlik, hogy még sokáig ékesítheti hazánk második legnagyobb városát, megmaradt természet közeli területe a Tóció-völgy, s a déli Tóciómente valamint a még mindig különleges és érdekes élővilága.

Foto: Pesti Csaba

Borz (*Meles meles*)

Foto: Pesti Csaba

Réti cankó (*Tringa glareola*)

Foto: Pásti Csaba

Gyurgyalag (*Merops apiaster*)

Foto: Pásti Csaba

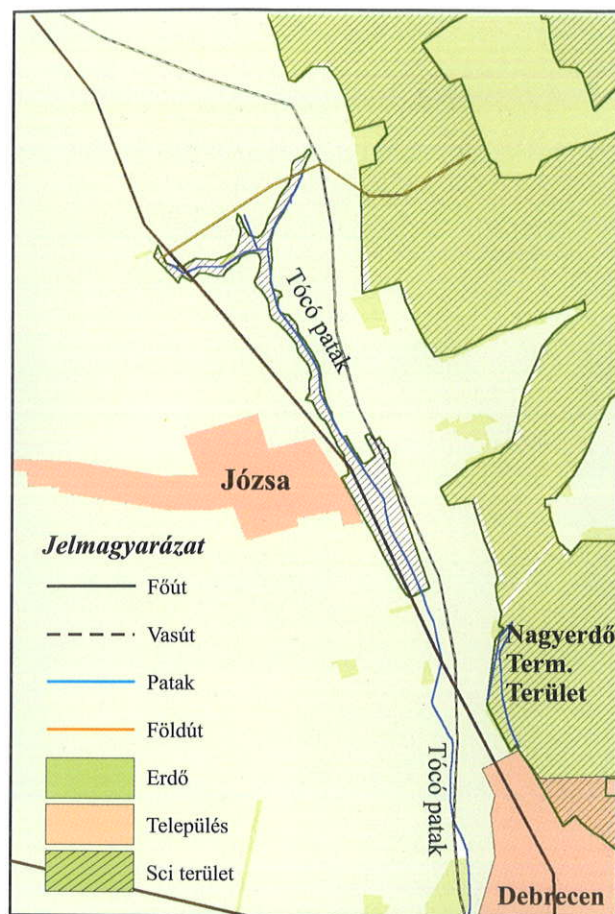
Gólyatöcsök (*Himantopus himantopus*)

Foto: Pásti Csaba

Kuvik (*Athene noctua*)

A Tóció-völgy környékének átnézeti térképe

Dél-Nyírség-Bihari Tájvédelmi Egyesület
4241 Bocskai kert, Pillangó u. 5.
Tel.: 06-30-299-9940, Fax: 06-52-410-645
E-mail: nyirsegbihar@ngo.hu